2. ULUSLARARASI HACI BEKTAŞ VELİ HOŞGÖRÜ VE BARIŞ SEMPOZYUMU

08-10 EKİM 2015

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

NEVŞEHİR

2. ULUSLARARASI
HACI BEKTAŞ VELİ
HOŞGÖRÜ VE BARIŞ SEMPOZYUMU
08-10 EKİM 2015

Sempozyum Bildirileri

NEVŞEHİR, 2016

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

www.nevsehir.edu.tr
hbvhosgoru.nevsehir.edu.tr
2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 Nevşehir
Tel: +90 (384) 228 10 00 & **Bel-geç:** +90 (384) 215 30 58

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları: 18

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine aittir.
Bütün hakları saklıdır. Kitabın tümü ya da bir bölümü/bölümleri
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinin yazılı izni olmadan
elektronik, optik, mekanik ya da diğer yollarla basılamaz,
çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright 2016 by Nevşehir Hacı Bektaş Veli University.
All rights reserved. No part of this book may be printed,
Reproduced or distributed by any electronical, optical,
machanical or order means without the written permission of
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University.

Editör
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL, Arş. Gör. Murat GÜR

Kapak Düzeni
Taylan VIRACA

Tasarım-Dizgi
Arş. Gör. Murat GÜR

ISBN: 978-605-4163-27-4
II. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu Bildirileri

1.Baskı
Mayıs, 2016

Basımevi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Basımevi
Nevşehir

İletişim
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Filiz Kılıç Yerleşkesi
2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 / Nevşehir
Tel: 0384 228 10 00

e-posta: hbvhosgoru@nevsehir.edu.tr / Genel ağ: hbvhosgoru.nevsehir.edu.tr

Onur Kurulu

Prof. Dr. Filiz KILIÇ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörü)

Doç. Dr. Yalçın AKDOĞAN (Başbakan Yardımcısı)

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Prof. Dr. Hasan ONAT — Doç. Dr. Ali YAMAN — Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL — Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU — Yrd. Doç. Dr. Mehmet ERSAL

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN	Prof. Dr. Mustafa S. AKPOLAT	Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK
Prof. Dr. Alena ĆATOVİĆ	Prof. Dr. Mürsel ÖZTÜRK	Doç. Dr. Süleyman SOLMAZ
Prof. Dr. Ali YAMAN	Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN	Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL
Prof. Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN	Prof. Dr. Osman EĞRİ	Yrd. Doç. Dr. Ahmet B. KAHRAMAN
Prof. Dr. Bokijon TUXLİYEV	Prof. Dr. Pakize AYTAÇ	Yrd. Doç. Dr. Gülser OĞUZ
Prof. Dr. Ćazim HADŽİMEJLİĆ	Prof. Dr. Refik TURAN	Yrd. Doç. Dr. Hasan YAVUZER
Prof. Dr. Davut KILIÇ	Prof. Dr. Sabina BAKSİĆ	Yrd. Doç. Dr. Hiroki WAKAMATSU
Prof. Dr. Filiz KILIÇ	Prof. Dr. Sönmez KUTLU	Yrd. Doç. Dr. Hulusi YILMAZ
Prof. Dr. Hasan ONAT	Doç. Dr. Adem ÖGER	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ
Prof. Dr. H. Muhammedzade SADİK	Doç. Dr. Ahmet OĞUZ	Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN	Doç. Dr. Ali SELÇUK	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU
Prof. Dr. İsmet ÇETİN	Doç. Dr. Cenksu ÜÇER	Yrd. Doç. Dr. Mehmet ERSAL
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ	Doç. Dr. Fatma Ahsen TURAN	Yrd. Doç. Dr. Nevana GRAMATİKOVA
Prof. Dr. M. Dursun ERDEM	Doç. Dr. Hamiye DURAN	Yrd. Doç. Dr. Pakize A. SANDIKCIOĞLU
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ	Doç. Dr. Hüseyin GÖNEL	Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN
Prof. Dr. Mehmet AÇA	Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ	Yrd. Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT
Prof. Dr. Metin EKİCİ	Doç. Dr. Özgür SAVAŞÇI	Yrd. Doç. Dr. Telli KORKMAZ
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN	Doç. Dr. Rıza YILDIRIM	Yrd. Doç. Dr. Ünal ZAL

SEKRETERYA

Arş. Gör. Murat GÜR — Arş. Gör. Serkan KÖSE — Arş. Gör. Ahmet UĞUR

İÇİNDEKİLER

PROF. DR. ALİ YAMAN
BİR KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ: AVRUPA'DA ALEVİLİK VE SORUNLARI.....1

PROF. DR. DAVUT KILIÇ
EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİNDE HACI BEKTAŞ-I VELİ VE HALİFELERİ..14

PROF. DR. FİLİZ KILIÇ
KERBELÂ OLAYI ÜZERİNE YAZILMIŞ BİLİNMEYEN BİR MESNEVÎ: VÂKI'A-İ DEŞT-İ KERBELÂ.....29

PROF. DR. HASAN ONAT
AHMET YESEVİ - HACI BEKTAŞ VELİ ÇİZGİSİNDE AHLAK TEMELLİ DİN ANLAYIŞI.....36

PROF. DR. HÜSEYİN BAL
ALEVİLİLİĞİN İNANÇ BOYUTU ÜZERİNE SOSYOLOJİK BAZI TESPİTLER.....47

PROF. DR. İLYAS GÖKHAN
DULKADİR BEYLERİNİN BEKTAŞİLİKLE İLİŞKİSİ.....72

PROF. DR. KENAN ZİYA TAŞ
"ECE-EDE-BALI (BALIM)" KAVRAMLARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER.....84

PROF. DR. MEHMAN MUSAOĞLU
HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN BÂZI VECİZELERİ ÜZERİNE KAVRAMSAL, SEMİYOTİK VE METİN DİLBİLİMSEL DEĞERLENDİRME.....95

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN
KÜLTÜREL BELLEK BAĞLAMINDA HOŞGÖRÜ VE BARIŞIN ARKAPLANI.....104

Doç. Dr. Abdulkadir GÜL
OSMANLI İDARESİNİN DERSİM KIZILBAŞLIĞINA KARŞI TAKİP ETTİĞİ POLİTİKALARIN DÖNEMSEL DURUMU.....111

Doç.Dr. Erdal AKSOY
ERDEBİL TEKKESİ'NİN ANADOLU'NUN ORTA VE GÜNEY BÖLGELERİNDEKİ TÜRKMEN AŞİRETLERİ ÜZERİNDEKİ DİNİ VE SİYASİ PROPAGANDASI 126

Doç. Dr. Gülgün YAZICI
MEZAR TAŞI İNCELEMELERİNDE SİSTEMATİK VE BEKTÂŞÎ MEZAR TAŞLARI.....138

Doç. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR – Nahide ŞİMŞİR
ARŞİV VESİKÂLARINA GÖRE XIX. VE XX. YÜZYIL BAŞLARINDA EDREMİT TAHTACILARI.....144

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL
19. YÜZYIL BEKTAŞÎ ŞAİRLERİNDEN SÂCİD'İN ŞİİRLERİNİ İÇEREN BİR MECMUA 154

Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK
DOLAYSIZ SÖZ AKTARIMI AÇISINDAN EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NDE BEKTAŞÎ ŞAHSİYETLERİN SÖYLEMLERİ.....165

Yrd. Doç. Dr. Halise Kader AYATA
ALMANYA'DAKİ ALEVİLİK DİN DERSİ PROGRAMLARINDA DİĞER DİNLER....180

Yrd. Doç. Dr. Hamit AKTÜRK
ŞERİATTEN HAKİKATE BİREYİN ZORLU YOLCULUĞU: DÖRT KAPI KIRK MAKAM VE KABUK ÖZ METAFORUNA GÜNÜMÜZDE LİTERAL YAKLAŞIMLAR.....193

Yrd. Doç. Dr. Hasan YAVUZER
ALEVİ-BEKTAŞİLİKTE ÖLÜM RİTÜELİ(HACIBEKTAŞ İLÇESİ ÖRNEĞİ) 201

Yrd. Doç. Dr. Hiroki WAKAMATSU
GÜNÜMÜZ ALEVİLİK BEKTAŞİLİK'TE MÜSAHİPLİK CEMİ 236

Yrd. Doç. Dr.Kürşat KOÇAK
VİLÂYET- NÂME İÇERİSİNDE BULUNAN BOZKIR KÜLTÜRÜNE AİT GELENEKLER VE TÖRELER.....245

Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU
ALEVİLİKTE TABULARIN İŞLEVSEL VE SEMANTİK ÖZELLİKLERİ.....254

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ERSAL
ALEVİLİK ÇALIŞMALARINDA UYGULANACAK METODOLOJİ ÜZERİNE TESPİTLER VE ÖNERİLER.....260

Yrd. Doç. Dr. Murat AYAN, Songül ARSLAN, Anisa AYAN
AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE YAŞAYAN ALEVİLERE YÖNELİK YAŞAM KALİTESİNİ ARTIRMA ÇABALARI.....277

Yrd. Doç. Dr. Özkan ÖZTÜRK
HACI BEKTÂŞ VELİ VELÂYETNÂMESİ'NDE MADDÎ VE MÂNEVÎ İKTİDARIN GÖRÜNÜMLERİ.....299

Yrd. Doç. Dr. Seyhan Kayhan KILIÇ
ALEVİ-BEKTAŞİ GELENEĞİNDE MİTOLOJİK COĞRAFYA: HORASAN.....308

Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN
HACI BEKTAŞ-I VELİ'NİN ESERLERİNDE VE SÖZLERİNDE TIP-HİJYEN BİLGİLERİ.....320

Yrd. Doç. Dr. Ünal ZAL
TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA KURULAN GÖNÜL KÖPRÜSÜ:.....325

Dr. Nevena GRAMATİKOVA
BULGARİSTAN'DA GAYRİ-SÜNNİ EĞİLİMLİ (ALEVİ-BEKTAŞİ EĞİLİMLİ) DİNİ-MİSTİK GELENEĞİNİN YERLEŞMESİNE İLİŞKİN TOPONİMİK VE ONOMASTİK BİR BAKIŞ.....354

Dr. İsmail KIRAN
ALEVİ SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ: "GERİYE BIRAKILAN ZAMAN OLGUSU".....379

Arş. Gör. Ahmet UĞUR
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KÜTÜPHANESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI'NA KAYITLI K.706 NUMARALI BEKTAŞİ ŞİİRLERİ İÇEREN BİR ŞİİR MECMUASI: MECMUA-İ EŞ'ÂR.....390

Arş. Gör. Aziz ALTI
18. YÜZYILDA BEKTAŞİ TEKKE VE ZAVİYELERİNE ZAVİYEDÂR/TEKKENİŞÎN ATAMALARI 402

Arş. Gör. Bülent AKIN
ERKÂN GÜNCELLEME DENEMELERİNE DAİR TESPİTLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 416

Arş. Gör. Didem Gülçin Erdem
KÜLTÜREL BELLEĞİN HATIRLAMA FİGÜRÜ OLARAK KERBELA OLAYI VE SOSYOKÜLTÜREL HAYATA YANSIMALARI 437

Arş Gör. Faruk AŞLAKCI
ALEVİ HABERLERİNİN ALEVİLİK VE MEDYA BAĞLAMINDA ANALİZİ: SABAH GAZETESİ VE CUMHURİYET GAZETELERİNİN İNCELENMESİ 446

Arş. Gör. Kadriye HOCAOĞLU
ALEVÎ-BEKTAŞÎ GELENEĞİ ÇERÇEVESİNDE YEDİ ULU OZANIN ŞİİRLERİNDE KÂBE İNANCI 458

Arş. Gör. Murat GÜR
ÇAĞDAŞ TÜRK ROMANINDA HACI BEKTAŞ VELİ VE BİRBİRİNDEN FARKLI GÖRÜNÜMLERİ 474

Arş. Gör. Serkan KÖSE
ALEVİLİK BEKTAŞİLİK İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERDE KURBAN KONUSUNUN ELE ALINIŞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 480

Arş. Gör. Şerife ÖRDEK
ON İKİ İMÂM VE ON DÖRT MASÛM-I PÂK'IN BİYOGRAFİLERİNİ İÇEREN BİR MECMUA: MECMU'ATÜ'R-RESÂ'İL 488

Öğr. Gör. Derya DATLI
HACI BEKTAŞ-I VELİ'NİN "BESMELE TEFSİRİ"NDEKİ ARKAİK KELİMELER 497

Öğr. Gör. İzzet Umut ÇELİK, Nida Nebahat NALÇACI
BEKTAŞİ AYİNLERİNİN MEKÂN DÖNÜŞÜMÜ; TARİHİ SÜREÇ VE COĞRAFİ FAKTÖRLER 506

Öğr. Gör. Talip TUĞRUL
SARI SALTIK'IN TUNCELİ-HOZAT MAKAMI VE TUNCELİ-HOZAT SARI SALTIK OCAĞI.....534

Araştırmacı Yazar Ayhan AYDIN
GÜNÜMÜZ ALEVİ - BEKTAŞİ KURUMLARININ ÇIKMAZLARI VE YÖNETİCİLERİNİN BAZI AÇMAZLARI.....548

Hüseyin DEDEKARGINOĞLU
BAZI ALEVÎLİK KAVRAMLARININ KULLANILMASINDAKİ KARIŞIKLIKLAR....570

Ayşe UĞURELİ
ANADOLU ALEVİ KÜLTÜRÜNDE ORGANLARLA İLGİLİ İNANIŞLARIN MİTOLOJİK KÖKENLERİ.....587

Nihat YALÇIN
ALEVİLİKTE CEM MAKAMLARI: KISAS ÖRNEĞİ.....598

Ali Rıza ÖZDEMİR
ALEVÎ MUHAFAZAKÂRLIĞI 612

FOTOĞRAF ALBÜMÜ **623**

ALEVİLİKTE TABULARIN İŞLEVSEL VE SEMANTİK ÖZELLİKLERİ

Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
mehmetaliyolcu@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Tabu kavramı kökeni insanlığın totemizm evresine kadar uzanan, ilkel topluluklarda doğaüstüyle ilgili, kişileştirilmemiş mistik, majik güç anlamına gelen manaya sahip birtakım nesne, varlık, hayvan ve kişilerle ilgili yasaklama ile tüm bunların taşıdığı kutsallığa ya da kirliliğe verilen addır ve söz konusu şeylerin geçici ve bazen de sürekli adı tabu olmaktadır. Tabular, sürekli ve geçici olarak iki bölüme ayrılabilir. Sürekli tabular belirli ritüeller dışında yasağın sürekliliğini ifade eder. Bu çalışmada Alevi toplumunda yaşayan tabular üç başlıkta ele alınacaktır: a. Yiyeceklerle ilgili olanlar, b. Kutsal zaman ve mekânla ilgili olanlar, c. Toplumsal ilişkilerle ilgili olanlar.

Anahtar Sözcükler: Tabu, Alevilik, Kültür

1. Tabu Kavramı

Tabu kavramı kökeni insanlığın totemizm evresine kadar uzanan, ilkel topluluklarda doğaüstüyle ilgili, kişileştirilmemiş mistik, majik güç anlamına gelen manaya sahip birtakım nesne, varlık, hayvan ve kişilerle ilgili yasaklama ile tüm bunların taşıdığı kutsallığa ya da kirliliğe verilen addır ve söz konusu şeylerin geçici ve bazen de sürekli adı tabu olmaktadır. Örneğin bir hayvanın hem kendisi hem de onunla ilgili temas yasakları tabu olarak adlandırılır. Tabu olanla topluluk üyeleri arasında keskin sınırlar çizilir ve dilsel, işitsel, bedensel, görsel ilişkiler yasak haline gelir. Yasak çok güçlüdür ve ihlalinde gerek kabile üyeleri gerekse büyüsel güçler tarafından cezalandırmayı gerektirir.

Dünya bilim literatürüne Polinezya dilinden geçen *tabu*nun tanımlanmasında çeşitli farklılıkların olduğu görülmektedir. Bunun nedenlerinin başında, terimin hem negatif hem de pozitif büyüsel gücü kapsayan *mana* inancı ve totemizmle yakın ilişkili olması ile ilkel bilinçte kutsal ve kirliliğin aynı kavram alanı içinde yer alması gelmektedir. Bir diğer neden, ilkel topluluklara ait bu kavramın zamanla anlamı genişleyerek uygar toplumlarda da kullanılmaya başlanması ve böylelikle *günah, mekruh, haram* gibi birtakım dini yasaklamalar ile modern dünyanın bazı ahlaki ve hukuksal kısıtlamalarını da kapsamasıdır.

Türkçe Sözlük'te tabunun anlamı, "1.Kutsal sayılan bazı insanlara, hayvanlara, nesnelere dokunulmasını, kullanılmasını yasaklayan, aksi yapıldığında zararı dokunacağı düşünülen dinî

inanç, 2. Yasaklanarak korunan nesne, kelime, davranış, 3. Tekinsiz" (TDK 2005: 1881) olarak verilmektedir. Sedat Veyis Örnek, Etnoloji Sözlüğü'nde (1971: 219), tabunun insanlığın yazılmamış en eski yasası olarak yasaklarla ortaya çıkan, bu yasakların ihlali ile ceza dizgelerini doğuran, bu içerikle yasağın türünü, yasağın çiğnenmesi sonucu kutsallığı ya da kirliliği anlattığını belirterek Polinezya dilindeki tapunun "*ta:* işaretlemek, nişan koymak" ve "*pu:* olağanüstü, insanı şaşırtan, dikkat çeken" demek olduğunu bildirmiştir.

Mana ile yüklü olduğuna inanılan kişilerden, şef, büyücü, sanatçı, ay hâlindeki kadın, lohusa, ölü, avcı, totem hayvan ve bitkilerinde, kült nesnelerinden, törenlerde kullanılan aletlerden kaçınmak, ilişkiye girmekten, temastan veya tüketiminden uzak durmak, doğaüstü tehlikelerden korunmak için uyulması gerekli bir kuraldır. Özellikle erginlenme ritüelinden geçmemiş çocuklar, erkek ve kadın dernek üyeliği dışında kalanlar için, kutsallık alanı dışında kaldıklarından tabu alanı geniştir Tabular, sürekli ve geçici olarak iki bölüme ayrılabilir. Sürekli tabular belirli ritüeller dışında yasağın sürekliliğini ifade eder. Geçici tabu ise şef veya din adamları tarafından bir kişinin belirli bir süre cezalandırılmasını içerir ve aforozla benzeşir. Polinezya adalarında özellikle yaygın uygulama alanı bulan tabu, birçok kültürde mevcuttur. Güney Asya'da kirlilik tabuları kast davranışının temel ögelerinden birini oluştururken Yahudilik ve İslamiyet'te haram yiyecek kurumu kültürel olarak kirlilik tabusu davranışını doğurmuştur (Emiroğlu ve Aydın 2009: 771-772).

2. Alevilikte Tabuya Bağlı Kaçınma Davranışları

2. 1. Yiyeceklerle İlgili Olanlar

Burada konunun sınırlıklarından dolayı sadece tavşanla ilgili tabu ele alınacaktır. Alevi toplumunda tavşan algısı Ergun'un çalışmasında şöyle genelleştirilmiştir: 1.İslam'da geviş getirmeyen ve çift tırnaklı olmayan bütün hayvanlar murdar sayılır. Tavşan geviş getirmeyip, çok tırnaklı olduğu gibi insan gibi hayız görme özelliğine sahiptir. Bu nedenle Aleviler tavşan eti yemezler. 2. Tavşanın başı kediye, kulakları eşeğe, burnu fareye ve ayakları köpeğe benzemekte olduğundan genellikle bu hayvanın eti yenilmez. 3. Tavşan hayız getirmesi nedeniyle kadına benzer. Ayrıca köpek, kedi gibi murdar hayvanlarda olduğu gibi üst dişleri vardır. Oysa eti yenebilen hayvanların üst dişi yoktur, bu nedenle geviş getirirler. Gerek hayız getirmesi ve gerekse geviş getirmemesi nedenleriyle tavşan eti yenmez 4. Tavşan, Hz. Ali'nin kedisine benzediği için yenmez. 5. Hazreti Hüseyin'i şehit eden Yezid'in sorgu gününde tekrar dirildiğinde tavşan suretine bürüneceği ve Yezid'in ruhunun tavşanın vücuduna girmiş olduğu inancından dolayı tavşan yenmez. 6. Bazı kaynaklarda Peygamber'in, hayız gördüğü için tavşan eti yemediği rivayet edilir. Bazılarında kendisine hediye edilen tavşan etini kabul ettiği fakat yerken görülmediği anlatılır. Bu şaibeli durum, hem Aleviler hem de Sünniler tarafından delil olarak kullanılmaktadır. 7.Şiilerin ve Alevilerin velayetine inandığı ve bu yüzden kendilerine itaat ettiği imamların sekizincisi olan

İmam Rıza tavşanın haram olduğunu söylemiştir. Kediye benzeyen pençesinin olması; eşeğe benzeyen kulaklarının olması vücudunda olan necasette diğer vahşi hayvanlar hükmünde olduğundan dolayıdır. 8.Alevilerin tavşan eti yememesi ile ilgili olarak öne sürülen bir diğer gerekçe Hızır inancından kaynaklanmaktadır. Hızır dara düşen, medet dileyen kişilere farklı şekillerde yaklaşır. Tavşan da bu iletişim için kullanılan bedenlerden biri olduğu için tavşanı öldürmek ve etini yemek doğru kabul edilmez. 9. Nevşehir yöresi Bektaşilerinden derlendiğine göre, kadın kılığına girmiş olan Halife Ömer'in yeniden erkek donuna girdiği zaman, tavşanlardan olan iki çocuğu dünyaya getirdiği ileri sürülmektedir" (Ergun 2011: 286-287). Eröz tavşanın eski bir Türk tözü olduğunu, totemde sevilen ve saygı duyulan yönlere karşılık, nefret edilen taraflarının da bulunduğunu belirtmiş ve zamanla kötü tarafının ağır bastığını ifade etmiştir Eröz'e göre, Kızılbaş Türkmen aşiretlerinin tavşan eti yememeleri ve avlamamaları, tavşanın bir totem (ongun-töz) olmasından ötürüdür (Ergun 2011: 288; Eröz 1990).

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Alevi-Bektaşiler arasında tavşan ile ilgili kötü bir imaj vardır. En yaygın görülen "tavşanın hayız getirmesi" inancının bilimsel bir temeli yoktur. Tavşanın dişiliğinin vurgulandığı bu inanç, mitolojik köklerle sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermektedir. Hz. Ali'nin kedisine benzemesi ve Hızır'ın tavşan donunda görünmesi de mitolojik köklerdeki kutlu iyelerin tavşan kılığına girmeleriyle ilgilidir (Ergun 2011: 287).

2. 2. Kutsal Zamanla ve Mekânla İlgili Olanlar

Burada konunun sınırlıklarından dolayı Muharrem Ayı ile ilgili kaçınma davranışları, Kurbanın parçalarıyla ilgili kaçınmalar ve mezarlık tabusu ele alınacaktır.

Muharrem orucu, Muharrem ayının birinci günü başlar. Bu ayın birinci günü, Kurban Bayramı'na göre belirlenir. Kurban Bayramı'nın birinci gününden başlayarak yirmi gün sayılır. Yirminci günün akşamı Muharrem orucuna niyet edilir. On iki gün boyunca oruç tutulur. Muharrem orucu boyunca uyulması gereken yasaklar listesi vardır: Matem içinde bazı yiyecek ve içecek maddelerini kullanmak yasaktır. On iki gün boyunca saf su içilmez. Su ihtiyacı genellikle hoşaf, ayran, çay gibi içeceklerden karşılanır. Ayrıca gıda veren yumurta, et ve et ürünleri yenilmez. Eğlence, gülme hoş görülmez. İçki içilmez, yaş kesilmez, canlı olan hiçbir varlık öldürülmez. Daha önceki yıllarda, yas süresince, banyo yapılmaz, tıraş olunmaz, tırnak kesilmez, televizyon izlenmez, saz çalınmaz, aynaların üzeri örtülürmüş, ancak günümüzde bu uygulamaların yavaş yavaş kalktığı tespit edilmiştir (Büyükokutan 2005: 142; Ersal 2005: 54-55). Oruç tutma yükümlülüğünde olmayan kişiler de Hz. Hüseyin ve yetmiş iki yakınının uğradığı haksızlığa ve zulme saygı duymak için, matem ayında bu yasaklara uymaktadırlar. (Ersal 2005: 54).

Bütün bu kaçınmalarda tarihle birbirine karışmış mitolojik başlangıç olayını rit aracılığıyla yeniden yaşatmak gereksinimi görülmektedir. Böylece topluluk, yapısal parçayla bütün arasında bağlarını kuvvetlendirmekte, varlığını ve merkezi grup kimliğini perçinleyerek yaşamını sürdürebilmektedir.

Bir başka kaçınma davranışı, kurbanla ilgilidir. İster içeri kurbanları (koç, koyun, büyükbaş hayvanlar) isterse dışarı kurbanlarından Cebrail olsun, kurbanın kanı gelişigüzel akmasın diye ve kedi, köpek gibi hayvanlar yemesin diye kanın akacağı yere bir leğen konur veya toprak kazılarak çukur açılır. Kan, açılan çukura akıtılıp çukur kapatılır. Ayrıca kurbanın işe yaramayan parçaları gelişigüzel atılmaz, onlar da gömülür. Kurbanın kemiği kırılmaz. Et, kemikten sıyrılarak alınır. Kemikler kırılmadan toplanarak gömülür. (Büyükokutan 2005: 146). Bu da muhtemelen eski Türk dininde ölüm sonrası hayatta dirilişin kemiklerle oluşacağına yönelik inanca dayanmaktadır.

Alevilikte mezarlıklarla ilgili bazı yasaklar vardır. Örneğin Amasya'nın Hırka köyünde dede soyundan gelenlerin ayrı mezarları vardır. Dede soyundan gelen bir kız, dede soyundan gelmeyen bir Aleviyle evlenebilir, ancak öldüklerinde kız dede soyu mezarlığına gömülürken eşi yerleşim yerinin diğer mezarlığına gömülür.

2. 3. Toplumsal İlişkilerle İlgili Olanlar

Burada konunun sınırlıklarından dolayı sadece musahiplik kurumuyla ilgili tabu ele alınacaktır. Musahiplik Aleviler arasında görülen bir sanal akrabalık kurumudur. *Musahip* sözcüğü, "*birbirleriyle yakın görüşen, bildik arkadaşlar, yol kardeşi, yol arkadaşı, sohbet edilen, danışılan*" anlamlarında kullanılır. Alevilerde uygulanan bu sanal akrabalık türü, akraba ya da yakın komşular arasında bağlılık ve yardımlaşmayı güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Bazı yörelerde musahip olamayanlar cem ritüeline alınmamaktadır; ancak tüm Aleviler bu uygulamaya aynı duyarlıkla uymamaktadırlar. Musahipliğe *ahret kardeşliği* de denilmektedir (Erdentuğ 1959: 46). İki evli çiftin *dede* önünde yapılan bir törenle dostluk üzerine anlaşmaları, musahipliktir; artık onlar kardeş sayılırlar. Bu, hem dünya hem ahiret kardeşliğidir, her bakımdan bu iki ailede yardımlaşma ve destek sağlanmış olur. Kardeş aileden birisinin zararlı ya da benimsenmeyen bir davranışından diğer kardeş aile de eşit olarak sorumludur. Eşleri, taşınmaz malları, borç ve alacakları, iş yardımlaşmalarında iki aile birlik sayılır, acılar ve sevinçler ortaktır. Musahip olmak isteyen kişiler, önce dedeye başvururlar. Dede musahiplik ceminde *Kuran*'dan parçalar okur, bu törende kurban kesilir ve *dem* -rakı, şarap- alınır. Köy/kasaba halkı ve çevrede bulunan tanıdık kişiler kurbana davet edilir. Davetliler de ceme gelirken çerez, yemiş ve çörek getirirler. Bazı yörelerde musahibi olmayanlar bu kurbana katılamazlar (Tezcan 1982: 121-122).

Musahipleri birleştiren bağın toplumsal bir yönü vardır. Musahipler, karşılıklı yardımlaşmalı ve yaşam boyunca birbirlerinin ailelerine göz kulak olmalı, onları korumalıdırlar. Musahiplik bağı güçlü bir bağdır. Kardeş çocukları evlenebildikleri halde iki musahip aile çocukları evlenemezler (Melikoff 1998: 272). Musahiplerden bir kadın ve diğer taraftan bir erkek ölse hayatta kalan kadınla erkek evlenemez. Musahip olan erkeklere *kardeş*, kadınlara *bacı* denir. Namus ve mal mülkleri dışında, hemen hemen her şeyleri ortak sayılır; iflas, hayvanların, ürünün zarar görmesi durumlarında o ailenin musahibi derhal yardıma koşar. Ona mal, mülk, para ve yiyecek sağlar. Kuşkusuz bunları ekonomik gücüne göre sağlar. Bu, töreye dayalı bir iş ve hizmet sayılır. Ayrıca iki aile birbirini denetler. Bu denetim, çocuklar, kadınlar ve gençlerin kötü yola sapmamaları, erkândan, yoldan ayrılmamaları için yapılır (Eröz 1990: 112). Nevşehir'e bağlı Hacıbektaş ilçesi, Alevi nüfusun yoğun olduğu bir ilçedir. Özellikle bu ilçede ve ona bağlı Alevi köylerinde musahiplik kurumu ve buna bağlı evlilik kaçınmaları, Türkiye'nin diğer Alevi yerleşmelerine göre, kısmen çözülmüştür. Musahiplik, daha kapalı yapılarda işbirliği ağı oluşturmada önemli işlevler üstlenmiştir. Hacıbektaş'ın bir hac ve dinsel turizm merkezi olmasının kapalı yapıların ortadan kalkmasına etki ettiği, *düşkünlük* mekanizmasının yaptırım gücünü kırdığı, musahip olan kişi sayısının düşmesine yol açtığı söylenebilir. Yine de musahip olan ailelerin kendi aralarında evlilik yasakları sürmektedir.

3. Sonuç

Yukarıda örnekleme yoluyla açıkladığımız tabuya bağlı kaçınma davranışlarının kökeni iki ana kaynağa dayandırılabilir. Bunlardan birisi eski Türk inançları, diğeri ise İslami kültürdür. Kısmen kapalı toplumsal bir yapıya sahip olan Aleviler, bu kaçınma davranışlarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda tabu, kültürel kodlarla günümüze aktarılarak yaşatılmakla birlikte onun etki alanı oldukça daralmış, yeni koşullar nedeniyle yeni konular tabunun kapsamına girmiştir. Geleneksel toplumsal yapının çözülmesi, toplumda kentleşmenin yükselme eğilimi, kolektivizmden bireyselciliğe doğru bir toplumsal evrim olgusu, tabunun yaygınlığını kısıtlamış görünmektedir.

KAYNAKLAR

Büyükokutan, Aslı. (2005). *Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinin Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Emiroğlu, Kudret; Aydın, Suavi. (2009). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Erdentuğ, Nermin. (1959). *Sün Köyünün Etnolojik Tetkiki*. Ankara: AÜ DTCF Yayınları.

Eröz, Mehmet. (1990). *Türkiye'de Alevîlik Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ersal, Mehmet. (2005). Isparta ili Senirkent İlçesi Uluğbey Beldesinde Alevilik. Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Melikoff, Irene. (1998). *Hacı Bektaş: Efsaneden Gerçeğe*. (Çev. Turan Alptekin). İstanbul: Cumhuriyet Kitaplığı.

Örnek, S. Veyis. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: AÜ DTCF Yayınları.

Tezcan, Mahmut. (1982). "Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama". AÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 15/1: 117-130.

Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.